

яльності повинні стати тими суб'єктами, які будуть в організаційному, правовому та матеріально-фінансовому аспектах спроможні забезпечити надання різного виду публічних (адміністративних) послуг фізичним та юридичним особам належної якості.

2.4. Інвестування через недержавні пенсійні фонди як окрема форма інвестиційної діяльності в Україні

Недержавне пенсійне забезпечення займає важливу ланку у фінансовій системі країни і є ключовим елементом ринку небанківських фінансових послуг. Останнім часом недержавні пенсійні фонди заслуговують особливої уваги як учасники ринку фінансових послуг, а саме ринку інвестиційних послуг як складової частини ринку фінансових послуг, що виступають у ролі інвестиційних інвесторів, які акумулюють грошові кошти юридичних і фізичних осіб у вигляді пенсійних внесків і зобов'язуються їх збільшити шляхом інвестування в різноманітні фінансові інструменти, які функціонують на ринку фінансових послуг.

Питанням недержавного пенсійного забезпечення в науковій літературі приділяється недостатньо уваги. Серед науковців, які досліджують цю проблему, варто виділити праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, таких як О. М. Антіпов, М. М. Бабірад, А. Б. Камінський, О. Кириленко, В. Мельничук, М. Ріппа, М. М. Шумило, Н. М. Хуторян, Л. Яременко та ін. Але й досі проблеми недержавного

пенсійного забезпечення залишаються предметом наукових пошуків і потребують свого вирішення.

Недержавні пенсійні фонди є важливим сегментом сучасної фінансової системи, виконуючи фінансову, інвестиційну й соціальну функції. Фінансова функція недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ) проявляється головним чином у тому, що вони дають змогу акумулювати значний обсяг заощаджень у вигляді добровільних пенсійних внесків та трансформувати їх у інвестиції. Інвестиційна функція полягає в тому, що в системі НПФ може формуватися потужний довгостроковий інвестиційний ресурс, використання котрого, як показує досвід розвинених країн сприяє економічному зростанню. Соціальна функція проявляється в тому, що НПФ надають можливість їх учасникам сформувати індивідуальний розмір пенсії, який визначається бажанням й можливостями індивіда¹.

НПФ є інституційним інвестором, поєднуючи в собі функції інвестора і організатора інвестування. Ефективне інвестування збільшує привабливість заощаджень на старість в НПФ, тим самим знімає навантаження з державного бюджету, звільняючи ці кошти для галузей економіки, які їх потребують. Все це облаштовує гостру необхідність побудови якісного механізму правового регулювання відносин у сфері недержавного пенсійного забезпечення. На особливу увагу заслуговують саме господарсько-правові аспекти діяльності НПФ, здійснення ними інвестиційної діяльності, оскільки саме інвестування лежить в основі всієї системи недержавного пенсійного забезпечення.

---

¹ Камінський А. Б. Дослідження інформаційної прозорості недержавних пенсійних фондів України. *Фінанси України*. 2011. № 4. С. 88.

З прийняттям Законів України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення» (далі – «Про НПЗ») в Україні розпочалось формування пенсійної системи. Відповідно до Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» пенсійна система України складається з трьох рівнів: перший рівень – солідарна система (усі кошти, що перераховуються підприємствами та застрахованими особами до пенсійного фонду України (далі – ПФУ), одразу ж виплачуються нинішнім пенсіонерам), другий рівень – обов’язкова накопичувальна система (працівники сплачують обов’язкові персоніфіковані внески до державного Накопичувального пенсійного фонду (далі – ДНПФ), які враховуватимуться на індивідуальних пенсійних рахунках. Виплати з Накопичувального пенсійного фонду будуть здійснюватися додатково до солідарної пенсії довічно після досягнення особою пенсійного віку або одноразово), третій рівень – система добровільного пенсійного забезпечення (добровільна система особистих внесків і виплачується як додаткова пенсійна допомога за рахунок особистих пенсійних заощаджень). В рамках трирівневої системи пенсійного забезпечення, на думку М. Б. Ріппи, нині в повному обсязі функціонує лише модернізована солідарна система (1-й рівень) і третій рівень – недержавне пенсійне забезпечення¹. Г. В. Татаренко зазначає, що функціонування трирівневої системи пенсійного забезпечення дасть змогу ефективно поєднувати розподільний і накопичувальний принцип

---

¹ Ріппа М. Становлення системи пенсійного забезпечення України: нормативний і соціально-демографічний аспекти. *Світ фінансів*. 2009. № 1(18). С. 44.

формування та виплати пенсійних коштів, внаслідок чого трудова пенсія складатиметься з трьох елементів: (а) базової пенсії, сформованої на солідарному рівні, виплата мінімального розміру якої здійснюється і гарантується державою; (б) страхової пенсії, сформованої за рахунок страхового внеску до накопичувального пенсійного фонду або до недержавного пенсійного фонду; (в) накопичувальної пенсії, розмір якої визначається розміром пенсійних накопичень у системі недержавного пенсійного забезпечення залежить від розміру відрахувань та інвестиційного доходу або банківського відсотка¹. Як вже було зазначено раніше, сучасна система НПЗ складає третій рівень пенсійної системи України та базується на приватних заощадженнях, що можуть бути використані на потреби пенсійного забезпечення громадян через спеціалізовані інститути і механізми (недержавні пенсійні фонди, пенсійне страхування, пенсійні банківські рахунки тощо) та додатково стимулюється державою за допомогою податкових пільг.

Підґрунтям для розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення є недосконалість системи загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення та пенсійного страхування. Цей фактор призвів до необхідності концептуального реформування пенсійної системи і формування системи недержавного пенсійного забезпечення, що становить третій рівень пенсійної системи.

Після прийняття Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» у 2003 році почався бум. НПФ

---

¹ Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні : монографія / наук. ред.: Н. М. Хуторян, М. М. Шумило ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Ін Юре, 2012. С. 217.

створювали роботодавці для своїх співробітників, профспілки – для своїх членів. Динаміка створення НПФ упродовж тривалого часу була неоднорідною. Упродовж 2005–2008 рр. їх чисельність щорічно зростала, а починаючи з 2009 р. на ринку НПФ починається період рецесії. Зменшення кількості НПФ зумовлено рядом факторів: по-перше, ліквідацією фондів, які не здійснювали діяльності; по-друге, відмовою засновників від розвитку НПФ, у чому значну роль відіграла фінансово-економічна криза; по-третє, широким розвитком процесів злиття¹. У 2015 році в Державному реєстрі налічувалось 72 НПФ та 23 адміністратори. Станом на 31.12.2016 р. в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 64 недержавних пенсійних фондів та 22 адміністратори НПФ². Так, станом на 31.12.2017 р. в Україні налічувалось 64 НПФ та 22 адміністратори, на 31.12.2018 р. їх кількість складала 62 НПФ та 22 адміністратори³, на 31.12.2019 р. 63 НПФ та 22 адміністратора⁴. З наведеного ми бачимо, що за три роки їх кількість є майже незмінною. Кількість населення, що приймає участь у недержавному пенсійному забезпеченні є незначною, у зв'язку з тим, що недержавні пенсійні фонди

¹ Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2016. URL: <https://nfp.gov.ua/files/DepFinMon/NPF%202016.pdf>.

² Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення. URL: https://nfp.gov.ua/files/17_Dep_Repetska/NPF_IV_kv%202016.pdf.

³ Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2018. URL: [//www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202018.pdf](http://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_IV_kv%202018.pdf).

⁴ Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2019. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/OgliadRinkiv/NPF/NPF_II_kv%202019.pdf.

є новими фінансовими інституціями для переважної більшості населення України. Цим і пояснюється недовіра громадян до них. Тому і постає питання щодо дослідження цього питання.

Відповідно до чинного національного законодавства України система недержавного пенсійного забезпечення – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов’язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат. Належна діюча система недержавного пенсійного забезпечення створює можливості для примноження та збереження коштів вкладників фонду для отримання доходу після настання пенсійного віку.

Запровадження недержавного пенсійного забезпечення є одним з основних завдань і важливих кроків реформування системи пенсійного забезпечення України. Потреба у запровадженні недержавного пенсійного забезпечення обумовлюється:

- зниженням активності працездатного населення;
- стрімким демографічним старінням населення;
- трудовою міграцією працездатного населення.

Недержавне пенсійне забезпечення надає змогу створити стимули для роботодавців та працюючих громадян для здійснення додаткових пенсійних заощаджень, забезпечити більш високий рівень життя після виходу на пенсію, забезпечити формування нових джерел інвестиційних

ресурсів для інвестування реального сектору економіки, залучити до створення пенсійних фондів банки та небанківські фінансові установи¹.

До основних причин недостатнього розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні можна віднести: (1) низький рівень дохідності пенсійних активів; (2) законодавчу неврегульованість окремих питань діяльності ринку недержавного пенсійного забезпечення; (3) низький рівень довіри населення до недержавного пенсійного забезпечення, банківської системи та інших фінансових установ; (4) низький фінансовий рівень спроможності громадян для участі у системі недержавного пенсійного забезпечення². На наше переконання, до наведених ознак також можна віднести такі, як-то:

- обмежений вибір фінансових інструментів, придатних для інвестування в них пенсійних коштів;
- адміністративні витрати (оплата послуг адміністратора, КУА є досить високими);
- учаснику НПФ складно отримувати накопичену суму до настання пенсійного віку, що обумовлений у контракті;
- учасник НПФ може відкрити накопичувальний рахунок лише у гривнях, що робить накопичену суму інфляційно вразливою.

НПФ мають на меті не лише накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду, а й

---

¹ Бабірад М. М. Оцінка стану недержавного пенсійного забезпечення в Україні та перспективи його розвитку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 18.9. С. 174.

² Антіпов О. М. Функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Часопис економічних реформ*. 2016. № 3 (7). С. 44.

виступають у ролі інституційних інвесторів, які інвестують кошти в економіку України. Значна увага приділяється вибору інвестиційних інструментів, які використовують НПФ. Вибір інвестиційних інструментів є важливим напрямом діяльності таких фондів, тому що за їх допомогою фонди зможуть забезпечити захист грошових коштів вкладників від інфляційних процесів і при цьому отримують відповідні дивіденди.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 р. № 1560 інвестиційна діяльність становить собою сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. У той же час деякі науковці пропонують визначати таку діяльність дещо інакше. Так, А. А. Пересада ототожнює її з категорією «інвестиційний процес», виділяючи при цьому такі стадії, як то: (а) мотивація й прогнозування інвестиційної діяльності; (б) обґрунтування доцільності, планування і страхування інвестицій; (в) державне регулювання, фінансування й освоєння останніх; (г) передача об'єкта інвестування в експлуатацію¹. В. В. Бочаров інтерпретує розглянуту діяльність через перетворення ресурсів на капітальні вкладення, що забезпечують приріст капітальної вартості у формі доходу². Б. І. Гусаков вважає інвестування процесом трансформації ресурсів фірми в її капітал³. Але це

---

¹ Пересада А. А. Інвестиційний процес в Україні. Київ : Лібра, 1998. С. 13.

² Бочаров В. В. Методы финансирования инвестиционной деятельности предприятий. М. : Финансы и статистика, 1998. С. 21.

³ Гусаков Б. И. Экономическая эффективность инвестиций собственника. Минск : НПЖ «Финансы, учет, аудит», 1998. С. 67.

лише трактування інвестування та його механізму з економічної точки зору, без використання правових категорій, і воно належним чином не розкриває правового зв'язку між ресурсами-інвестиціями, які вкладаються інвестором і капітальною вартістю, яку він отримує у виді доходу. Фактично такий рух капіталу виражає господарську й негосподарську діяльність, спрямовану на отримання доходу інвестором у формі будь-яких благ. Отже, виходячи з вищевикладеного, можна виділити такі ознаки інвестиційної діяльності: 1) вона передбачає збереження майна з подальшим примноженням; 2) вкладення здійснюються в певні об'єкти діяльності; 3) ризиковий характер – є ймовірність неотримання очікуваного прибутку; 4) формою вираження є інвестиційний договір; 5) тривалий характер діяльності; 6) суб'єктами такої діяльності є інвестори.

Інвестиційна діяльність, яка здійснюється недержавними пенсійними фондами (діяльність з недержавного пенсійного забезпечення) характеризується певними особливостями, а саме:

- по-перше, чітко регламентовані законодавством напрями інвестування пенсійних активів та обмеження інвестиційної діяльності з пенсійними активами (ст. 47 ЗУ «НПЗ»);

- по-друге, суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення є НПФ, який відповідно до ч. 1 ст. 5 ЗУ «Про ІД» є інвестором;

- по-третє, ризиковий характер – вірогідність неотримання пенсійної виплати;

- по-четверте, НПФ є обмеженим суб'єктом недержавного пенсійного забезпечення. При інвестуванні коштів пенсійних

накопичень він передає всі кошти компанії з управління активами, не маючи можливості самостійно здійснювати інвестування;

– по-п'яте, особливе становище НПФ. При здійсненні недержавного пенсійного забезпечення реалізуються дві функції: соціальна функція (пенсійне забезпечення) та інвестиційна (інвестування коштів та накопичень).

На нашу думку, недержавне пенсійне забезпечення можна вважати окремою формою інвестиційної діяльності, яка здійснюється професійними інвесторами (НПФ) і передбачає передачу коштів пенсійних накопичень за договором довірчого управління керуючій компанії з метою як їх примноження так і збереження та має місце на ринку інвестиційних послуг в Україні.

Для визначення інвестування через недержавні пенсійні фонди виникають питання щодо її характеристики як форми інвестиційної діяльності. Відповіді на них можна дати шляхом визначення таких понять, як «правовідносини у сфері недержавного пенсійного забезпечення», «об'єкти пенсійного контракту», «об'єкти інвестиційної діяльності», «суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення».

У процесі здійснення господарської діяльності з недержавного пенсійного забезпечення має місце виникнення широкого спектру суспільних відносин, урегульованих нормами господарського, цивільного, адміністративного, фінансового права. С. С. Алексеев визначає правовідносини як зв'язок між суб'єктами, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки¹. Одним із видів правових відносин є

---

¹ Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. М., 1999. С. 66–72.

пенсійні правовідносини, що формуються на основі, з одного боку, принципів та підходів, що притаманні загальнотеоретичному розумінню категорії правовідносин, а з іншого – особливостей права соціального забезпечення як галузі права, невіддільною і найбільш суттєвою складовою якої є пенсійне забезпечення¹. Аналіз загальнотеоретичних досліджень ознак господарських відносин представників науки господарського права О. А. Беяневич, О. М. Вінник, О. П. Віхрова, Д. В. Задихайло, Г. Л. Знеменського, О. В. Кологойди, В. К. Мамутова, В. С. Щербини та інших дозволяє виділити наступні ознаки правовідносин, які виникають із недержавного пенсійного забезпечення:

1) *особливий суб'єктний склад*. Суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення визначені в ч. 2 ст. 2 Закону України «Про НПЗ» де зазначається, що суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення є: недержавні пенсійні фонди; страхові організації, які уклали договори страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду; банківські установи, які уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків; вкладники та учасники пенсійних фондів, учасники накопичувальної системи пенсійного страхування; вкладники пенсійних депозитних рахунків; учасники недержавного пенсійного забезпечення; засновники пенсійних фондів; роботодавці – платники корпоративних пенсійних фондів; саморегульовані організації суб'єктів, які надають послуги у сфері недержавного пенсійного

---

¹ Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні : монографія / наук. ред.: Н. М. Хуторян, М. М. Шумило ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Ін Юре, 2012. С. 59.

забезпечення; органи державного нагляду і контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення; адміністратори пенсійних фондів; компанії з управління активами; зберігачі; аудиторі; особи, які надають консультаційні та агентські послуги відповідно до цього Закону;

2) *поєднання майнових та організаційних елементів*. Ця ознака впливає безпосередньо із самого визначення діяльності із недержавного пенсійного забезпечення як сукупності організаційних, юридичних та інших передбачених законодавством дій, спрямованих на здійснення недержавного пенсійного забезпечення фізичних осіб. Таке поєднання зумовлене тим, що підставами виникнення відносин у сфері недержавного пенсійного забезпечення є накопичення пенсійних внесків на користь учасників з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснення пенсійних виплат учасникам зазначеного фонду у порядку визначеному Законом;

3) *сфера виникнення* – ринок інвестиційних послуг, як складова ринку фінансових послуг України;

4) *урегульованість господарсько-правовими нормами законодавства*;

5) *особливий об'єкт правовідносин*. Об'єктом є пенсійна виплата у вигляді грошової виплати учасникам недержавного пенсійного забезпечення, що здійснюється за рахунок накопичених у НПФ та облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку грошових коштів;

6) *матеріальний зміст правовідносин із недержавного пенсійного забезпечення* є сукупність прав та обов'язків учасників недержавного пенсійного забезпечення, державне регулювання та саморегулювання відносин із недержавного

пенсійного забезпечення, захист прав та інтересів учасників недержавного пенсійного забезпечення;

7) поєднання публічних та приватних інтересів;

8) особливі підстави виникнення, зміни та припинення;

9) значний ступень державного регулювання та саморегулювання через уповноважені державні органи та саморегулювні організації адміністраторів недержавних пенсійних фондів;

10) комплексний характер відносин із недержавного пенсійного забезпечення обумовлений складністю та взаємопов'язаністю зв'язків і взаємовідносин між учасниками недержавного пенсійного забезпечення, та їх тривалість у часі.

Отже, *правовідносини, які виникають із недержавного пенсійного забезпечення* – правові, економічні, організаційні та соціальні відносини, які виникають при створенні недержавних пенсійних фондів, здійсненні ними діяльності щодо недержавного пенсійного забезпечення, пенсійного страхування, а також відносини, які виникають в процесі здійснення контролю за діяльністю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

Однією із особливостей правовідносин у сфері недержавного пенсійного забезпечення є підстави їх виникнення. Укладення договорів між суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення є юридичним фактом, однією із підстав виникнення правовідносин із недержавного пенсійного забезпечення. Процедура недержавного пенсійного забезпечення полягає в укладенні:

– контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та учасниками таких фондів;

– страховими організаціями договорів страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;

– банківськими установами договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, що встановлюються згідно із законом.

Зважаючи на різноманітність правовідносин, які виникають із недержавного пенсійного забезпечення, та використовуючи науку господарського права критерії класифікації господарських відносин, можна надати наступну класифікацію відносин:

а) за взаємним становищем сторін недержавного пенсійного забезпечення, такі правовідносини поділяються на організаційно-господарські (вертикальні) та майново-господарські (горизонтальні). Для вертикальних відносин характерна юридична нерівність сторін та домінування організаційних елементів. Вертикальними відносинами із недержавного пенсійного забезпечення є: відносини з реєстрації суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення, ліцензування їх діяльності. Горизонтальні виникають безпосередньо між суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення і характеризуються юридичною рівністю таких суб'єктів. Такими відносинами є відносини у сфері управління активами НПФ КУА, емісії та розміщення цінних паперів КУА, надання професійних послуг з адміністрування недержавних пенсійних фондів, провадження діяльності із зберігання активів пенсійних фондів;

б) правовідносини, що визначені Законом України «Про НПЗ» та правовідносини, які передбачені договором страхування довічної пенсії за рахунок пенсійних коштів учасника фонду, який є ідентичним за суттю такого ж договору у накопичувальній пенсійній системі¹;

в) залежно від виду пенсії відносини із недержавного пенсійного забезпечення поділяються на: (1) пенсійні правовідносини з приводу виплати пенсії на визначений строк; (2) пенсійні правовідносини з приводу виплати одноразової пенсії; (3) пенсійні правовідносини з приводу виплати довічної пенсії; (4) пенсійні правовідносини з приводу виплати пенсії на визначений строк; (5) пенсійні правовідносини з приводу пенсійної виплати, що здійснюється одноразово;

г) за суб'єктами та правовими підставами виникнення правовідносини із недержавного пенсійного забезпечення поділяються на: (1) правовідносини між НПФ та вкладниками таких фондів, що виникають на підставі укладення пенсійних контрактів між адміністраторами НПФ та вкладниками; (2) правовідносини, що виникають на підставі договорів страхування довічної пенсії між страховою організацією та фізичними особами; (3) правовідносини, що виникають на підставі договору про відкриття пенсійного депозитного рахунку у банківських установах між банком та вкладниками.

У ч. 2 ст. 2 Закону України «Про НПЗ» визначає коло суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення. Так, до них відносяться:

---

¹ Шумило М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2016. С. 442.

- 1) недержавні пенсійні фонди;
- 2) страхові організації, які уклали договори страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;
- 3) банківські установи, які уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків;
- 4) вкладники та учасники пенсійних фондів, учасники накопичувальної системи пенсійного страхування;
- 5) вкладники пенсійних депозитних рахунків;
- 6) учасники недержавного пенсійного забезпечення;
- 7) засновники пенсійних фондів;
- 8) роботодавці – платники корпоративних пенсійних фондів;
- 9) саморегулівні організації суб'єктів, які надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення;
- 10) органи державного нагляду і контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення;
- 11) адміністратори пенсійних фондів;
- 12) компанії з управління активами;
- 13) зберігачі;
- 14) аудитори;
- 15) особи, які надають консультаційні та агентські послуги відповідно до цього Закону.

Тобто, їх можна поділити на: 1) вкладники (фізичні та юридичні особи, що здійснюють внески на недержавне пенсійне забезпечення); 2) учасники недержавного пенсійного фонду (фізичні особи, на користь яких сплачуються пенсійні внески до пенсійного фонду, страхової організації або на пенсійний депозитний рахунок до банківської установи, і які мають право на недержавне пенсійне забезпечення на умовах

та в порядку, визначених пенсійним контрактом, договором страхування або договором про відкриття пенсійного депозитного рахунку; 3) суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення (недержавні пенсійні фонди, страхові організації та банківські установи).

Особливої уваги заслуговують господарсько-правові аспекти діяльності недержавних пенсійних фондів, здійснення ними інвестиційної діяльності, так як саме інвестиційна діяльність лежить в основі всієї системи недержавного пенсійного забезпечення. Абзац 15 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про НПЗ» визначає НПФ як юридичну особу, створену відповідно до цього Закону, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку.

Відповідно до ч. 2 ст. 6 зазначеного нормативно-правового акта недержавне пенсійне забезпечення для пенсійних фондів є виключним видом діяльності. Провадження пенсійними фондами іншої діяльності, не передбаченої цим Законом, забороняється. Тобто, головними функціями, які виконує НПФ є сприяння акумуляції заощаджень населення у вигляді пенсійних внесків (пенсійні виплати виступають у якості додаткового доходу після виходу на пенсію) та формування довгострокових інвестиційних ресурсів для економіки країни. Загалом НПФ функціонують як неприбуткові організації, оскільки їх безпосередні засновники не отримують доходу від власної

діяльності, крім покриття витрат на її організацію. Українське законодавство дозволяє створювати добровільні НПФ трьох видів: відкриті, корпоративні та професійні, залежно від складу учасників.

Відкритий пенсійний фонд – недержавний пенсійний фонд, учасниками якого можуть бути будь-які фізичні особи незалежно від місця та характеру їх роботи. Створити такий фонд має право одна або декілька юридичних осіб. *Корпоративний пенсійний фонд* – можуть створити один або декілька роботодавців. Будь-який роботодавець, який не є засновником, може приєднатися до корпоративного фонду на підставі договору про участь, що укладають з радою фонду. Учасниками є працівники засновника та роботодавців, які уклали договір з фондом. *Професійний пенсійний фонд* – можуть створити декілька юридичних осіб – роботодавців та/або об'єднання фізичних осіб, зокрема, профспілки або фізичні особи зі схожою професійною діяльністю. Брати участь у такому фонді мають право лише особи, що працюють у певній професійній сфері, визначеній у статуті НПФ. Для здійснення своєї діяльності Фонд залучає адміністратора, компанію з управління активами та зберігача, які здійснюють спеціалізовану ліцензійну діяльність, шляхом укладення договорів радою фонду: 1) про адміністрування пенсійного фонду – з адміністратором НПФ; 2) про управління активами пенсійного фонду – з КУА; 3) про надання послуг зберігання – зі зберігачем (банком). Діяльність НПФ забезпечується за допомогою таких суб'єктів як *адміністратори пенсійних фондів*, які відповідно до ст. 21 вищезазначеного Закону України виконують функції щодо: 1) укладення пенсійних контрактів від імені пенсійних фондів; 2) забезпечення

здійснення пенсійних виплат учасникам фонду; 3) ведення обліку учасників пенсійного фонду; 4) формування звітності перед відповідними органами державної влади; 5) інформування учасників накопичувальної системи пенсійного забезпечення та інше. *Компанія з управління активами* до обов'язків якої відносяться: 1) здійснення операцій щодо управління активами відповідно до інвестиційної декларації пенсійного фонду та укладеного договору про управління активами; 2) звітування про склад та дохідність активів фонду. *Банк-зберігач* на якого покладається: 1) відкриття та ведення рахунків пенсійного фонду; 2) депозитарне обслуговування операцій з цінними паперами; 3) виконання розпоряджень адміністратора щодо перерахування пенсійних коштів та розпоряджень особи, яка здійснює управління активами пенсійного фонду, згідно з інвестиційною декларацією. *Страхові організації*, які уклали договори страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду.

Слід зазначити, що всі права і обов'язки недержавного пенсійного фонду від імені фонду та в інтересах його учасників здійснюються окремими юридичними особами, а саме, адміністратором, компанією з управління активами, банком-зберігачем. До уповноважених суб'єктів в системі недержавного пенсійного забезпечення також належать страхові організації, які укладають з правомочною особою договір страхування довічної пенсії та банківські установи, що уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків. Їх пенсійна правосуб'єктність обумовлюється змістом повноважень щодо забезпечення реалізації

правомочними особами права на види пенсій, які передбачені недержавним пенсійним забезпеченням.

Так, управління активами НПФ відповідно до ст. 34 Закону України «Про НПЗ» може здійснюватися КУА. Вибір особи, що здійснює управління активами фонду здійснюється радою фонду шляхом укладення договору про управління активами фонду з особою, яка має ліцензію на провадження професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами), що видається НКЦПФР. Ліцензування діяльності КУА направлено на забезпечення професійного управління активами, керівництво інвестиційним процесом, і, як наслідок, на зниження інвестиційного ризику. Вимоги щодо провадження діяльності з управління активами КУА передбачені Ліцензійними умовами провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами), затверджених рішенням НКЦПФР від 23.07.2013 р. № 1281.

До них відносяться:

- 1) КУА створюється у формі АТ або ТОВ;
- 2) у статуті має зазначити: а) види діяльності, провадження яких буде здійснювати; б) заборону щодо поєднання діяльності з управління активами інституційних інвесторів з іншими видами професійної діяльності на фондовому ринку, крім випадків, передбачених законодавством; в) створення резервного фонду компанії з управління активами; г) уповноважений орган, що приймає рішення про створення, ліквідацію пайового інвестиційного фонду, випуск інвестиційних сертифікатів та інших дій, пов'язаних зі

здійсненням діяльності з управління активами інституційних інвесторів;

3) розмір статутного капіталу повинен становити суму не менше ніж 7000000 гривень на день подання документів до Комісії для отримання ліцензії.

Як зазначалося раніше, КУА є юридичною особою, яка утворюється та діє відповідно до норм законодавства з урахуванням вимог, передбачених Законом України «Про НПЗ» і зобов'язана:

1) здійснювати операції щодо управління активами фонду відповідно до інвестиційної декларації фонду та укладеного договору про управління майном;

2) дотримуватися внутрішніх правил та процедур оцінки і управління ризиками, пов'язаними з інвестуванням пенсійних активів;

3) подавати щороку Раді фонду пропозиції щодо внесення змін до інвестиційної декларації фонду; надавати звітність про склад та дохідність активів фонду.

Управління активами НПФ здійснюється відповідно до умов договору про управління активами НПФ, який укладається з радою пенсійного фонду у письмовій формі. Показово, що у ст. 36 Закону України «Про НПЗ» передбачено істотні умови такого договору. Так, істотними умовами такого договору є: 1) повна назва та місцезнаходження (юридична адреса) органів управління договірних сторін; 2) вид пенсійного фонду (відкритий, корпоративний чи професійний); 3) предмет договору; 4) права і обов'язки сторін; 5) обсяги пенсійних активів та умови їх розподілу між особами, що надають послуги з управління активами пенсійного фонду (в разі укладення договору про управління

активами пенсійного фонду більше ніж з однією такою особою); 6) застереження щодо конфіденційності; 7) порядок подання звітності та інформації; 8) відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору та порушення конфіденційності; 9) строк дії договору; 10) розмір винагороди за надання послуг з управління активами; 11) порядок зміни умов договору; 12) умови дострокового розірвання договору. Предметом договору про управління активами пенсійного фонду є активи пенсійного фонду. Активи пенсійного фонду відокремлені від активів адміністратора, КУА, банку зберігача, що забезпечує збереження пенсійних активів, навіть у разі банкрутства чи ліквідації цих організацій. На пенсійні активи не може бути накладене стягнення за зобов'язаннями засновників ПФ та його обслуговуючих організацій. До складу активів пенсійного фонду відповідно до ст. 47 Закону України «Про НПЗ» належать: активи в грошових коштах, активи в цінних паперах, інші активи згідно із законодавством (об'єкти нерухомості, банківські метали та інші). Переважним напрямом інвестування пенсійних активів станом на 30.06.2019 року стали цінні папери, дохід за якими гарантовано КМУ (47,3%), депозити в банках (36,4% інвестованих активів), облігації підприємств емітентами яких є резиденти України (7,8%), об'єкти нерухомості (2,7%), акції українських емітентів (1,5%). Тобто, для НПФ властиво формування портфелю, до якого входять об'єкти інвестування з мінімальним ступенем ризику.

На нашу думку, логічним та аргументованим є підхід, за якого НПФ мав би можливість самостійно здійснювати інвестування коштів пенсійних накопичень і резервів. При

цьому відзначимо, що немає необхідності забороняти передачу відповідних коштів в довірче управління КУА, за умови, що витрати на довірче управління повинні здійснюватися за рахунок самого фонду. Як вбачається, саме такі зміни у чинному законодавстві є необхідними та такими, що сприятимуть удосконаленню правового регулювання недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

2.5. Концептуальні основи регулювання туристичної галузі в умовах COVID-19

У сучасному світі туризм відноситься до однієї з найбільш пріоритетних галузей економіки та регіонального розвитку. Це зумовлено тим, що саме туризм потенційно може забезпечити значний внесок в економіку країни у вигляді нових робочих місць, збільшення надходжень від зовнішньоекономічної діяльності, сприяє зниженню імпорту та інтенсифікує використання місцевих сировинних ресурсів. Завдяки розвитку туристичної галузі можливо забезпечити розвиток інших сфер економіки, насамперед транспорт та зв'язок.

COVID-19 та глобальний карантин змінив життя всього світу та завдав нищівного удару по бізнесу та економіці. Найбільш постраждалою галуззю, безперечно, можна вважати туристичну. За оцінками Bloomberg, світова туристична індустрія в 2020 році втратить \$ 1,7 трлн. Туристична галузь по всьому світу та в Україні фактично повністю зупинилася. В першу чергу це пов'язано з закриттям кордонів, припиненням пасажирських перевезень, зупиненням робо-